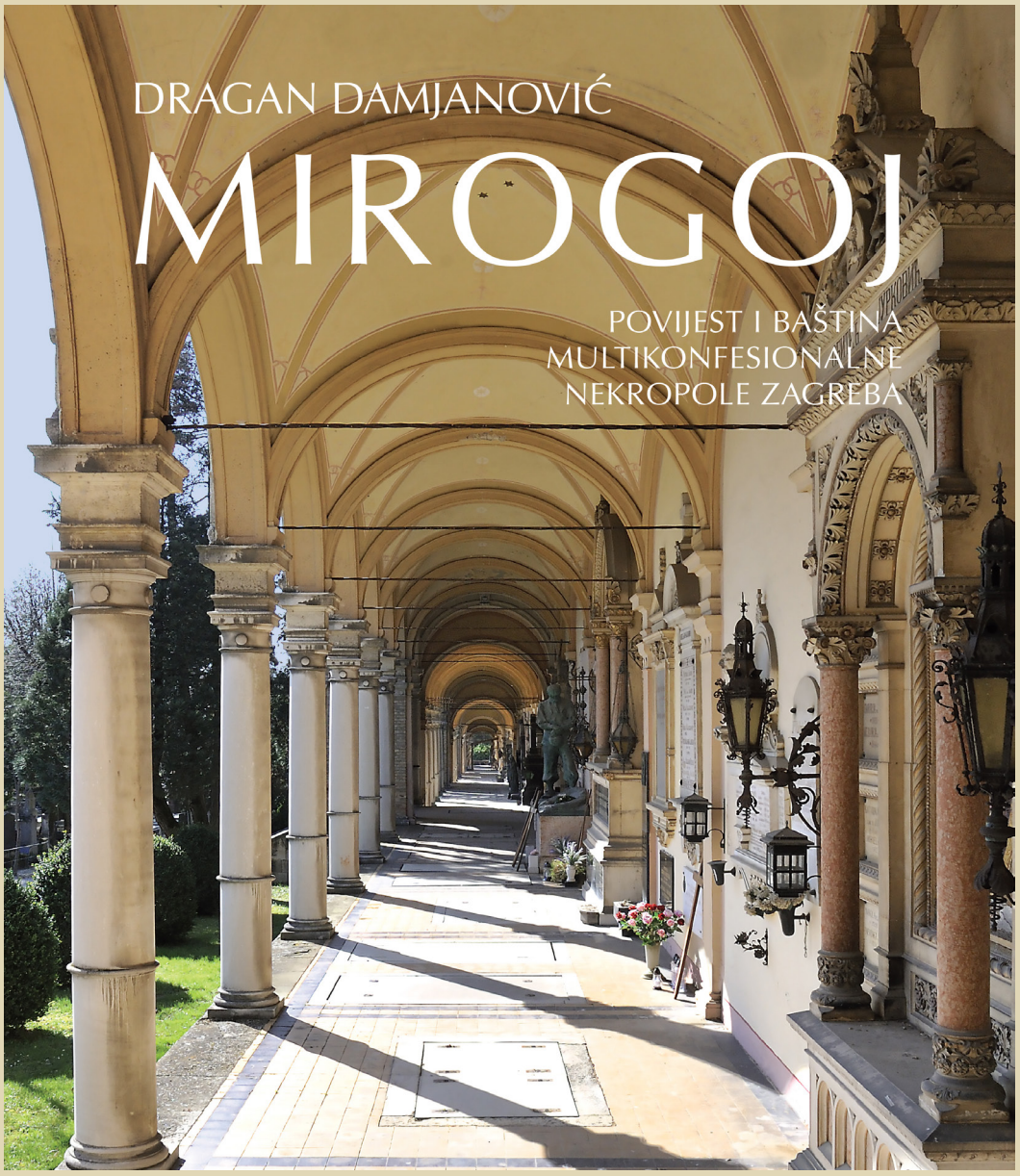
Patricia Počanić

Cjelovita povijest i nova interpretacija zagrebačke multikonfesionalne nekropole

DRAGAN DAMJANOVIĆ, *Mirogoj. Povijest i baština multikonfesionalne nekropole Zagreba*, Zagreb: Srpsko narodno vijeće, ArTresor, 2026., 404 str.

ISBN 978-953-7442-84-2

Patricia Počanić—Cjelovita povijest i nova interpretacija zagrebačke multikonfesionalne nekropole

Knjiga Dragana Damjanovića *Mirogoj. Povijest i baština multikonfesionalne nekropole Zagreba* predstavlja cjelovitu monografsku obradu najpoznatijega zagrebačkoga groblja i važan znanstveni doprinos kronologiji, analizi i interpretaciji mirogojske arhitekture i nadgrobnih spomenika, kao i razumijevanju društveno-povijesnoga i povijesnoumjetničkoga konteksta razvoja grobljanske arhitekture od 18. do 20. stoljeća u Europi i šire. Objavljena je u suizdanju Srpskoga narodnog vijeća i ArTresor naklade, u godini obilježavanja 150. godišnjice otvorenja Mirogoja i 100. obljetnice smrti Hermanna Bolléa, projektanta tog počivališta.

Kao autoritet za arhitekturu i likovnu umjetnost 19. stoljeća na području Hrvatske, Damjanović se povijesti Mirogoja sustavno bavi već gotovo dva desetljeća. Pojedine aspekte teme istražio je u znanstvenim monografijama i radovima posvećenim Bolléu i zagrebačkoj arhitekturi 19. stoljeća. Ova monografija, međutim, prvi put donosi objedinjene rezultate poznatih i novih istraživanja, utemeljene na iscrpnome arhivskom i terenskom radu te sustavnom iščitavanju znanstvene i stručne literature i periodike istraživanog razdoblja. U deset opsežnih poglavlja knjiga prikazuje kompleksnu ulogu grobljanske arhitekture u kulturi i umjetnosti 19. stoljeća.

U uvodnom dijelu knjige autor upoznaje čitatelja s društveno-povijesnim, zakonodavnim, higijenskim, arhitektonskim i urbanističkim okolnostima izgradnje groblja. Prvim

je poglavljem tako predstavljena „kontekstualna i društvena raznolikost u tumačenju smrti i sjećanja”[1] od starih civilizacija do 21. stoljeća. Definirani su higijenski i zakonodavni razlozi promjene organizacije prostora posljednjih počivališta, a rekonstruirana je i povijest zakonskih odredbi koje su sredinom 18. stoljeća dovele do individualizacije grobnih mjesta i pokapanja izvan gradskih zidina. Ističu se Edikt iz Saint-Clouda, uredbe Marije Terezije (1751.) i Josipa II. (osobito dvorski dekret iz 1784.) kojima je normiran moderan tip groblja i njegov položaj na području Habsburške Monarhije, a time i u hrvatskim pokrajinama u njezinu sastavu, kao i sanitetski zakon (1870.) koji je potaknuo osnivanje komunalnih groblja diljem zapadnog dijela Monarhije. U tim procesima Damjanović prepoznaje utjecaj sekularizacije Europe, liberalnih zakona i opčinjenosti društva 19. stoljeća ljudskom smrtnosti, a poglavljem se prvi put jasno ukazuje na proces nastanka multikonfesionalnih groblja.

Slijedi potpoglavlje o oblikovanju groblja u Europi krajem 18. i tijekom 19. stoljeća, kojim autor donosi sintezu povijesnih uzora i utjecaja koje pronalazi ponajprije u talijanskoj arhitekturi, ali i izvaneuropskim kulturama i onodobnom zanimanju za arheološka otkrića. Fokusirajući se na tri osnovna tipa – parkovno, arhitektonsko i mješovito (parkovno-arhitektonsko) groblje, Damjanović opisuje primjere i njihove specifičnosti povezane s različitim konfesijama. Tipološki okvir Mirogoja kao „groblja mješovitog tipa s monumentalnim arhitektonskim okvirom i prostranim

1 DRAGAN DAMJANOVIĆ, Mirogoj. Povijest i baština multikonfesionalne nekropole Zagreba, Zagreb: Srpsko narodno vijeće, ArTresor, 2026., 13.

parkovnim dijelom”[2] autor tumači na povijesnim ostvarenjima grobnih arkada, među kojima se kao najraširenij i najreprezentativniji tip ističe talijanski *camposanto*. Na primjerima groblja Bologne, Ferrare, Genove i dr. Damjanović utemeljuje tipologiju grobnih arkada i izdvaja ključne arhitekte, a potom rekonstruira širenje tipa na grobljanske trijemove diljem Habsburške Monarhije i Hrvatske, od bečkoga Centralnoga groblja do primjera u Zadru, Rovinju, Puli, Križevcima i Karlovcu. Uz mnoštvo novih podataka, svaki primjer obrađuje na temelju historijata izgradnje, tipološke klasifikacije i stilske analize, a iznosi i zanimljive podatke o pokopima istaknutih ličnosti iz hrvatske povijesti. Istu metodologiju primjenjuje i na mauzoleje, odnosno grobne kapele.

2 Ibid., 22.

Sljedeća cjelina započinje poglavljem o koncepciji i realizaciji nove zagrebačke nekropole u kojem autor najprije razlaže poznati historijat starih zagrebačkih groblja, a potom predstavlja detaljan arhivski materijal o utemeljenju novoga središnjega gradskoga groblja, posvećenog 1876. godine. Posebnu pozornost posvećuje doprinosu glavnoga gradskog inženjera Ruperta Melkusa, njegovim terenskim istraživanjima, odluci Gradske skupštine da uzor bude talijansko arhitektonsko-parkovno groblje, prvom projektu parka francuskog tipa s pravilno raspoređenim šetnicama, definiciji interkonfesionalnosti groblja, kao i pejzažnom uređenju, čime jasno definira koncepcijske temelje koje će slijediti Bollé.

U sljedećem poglavlju utvrđuje okolnosti izrade Bolléova prvog projekta 1878. godine, kao i ulogu važnih aktera poput Josipa Jurja Strossmayera i Matije Mrazovića u definiranju koncepcije i odabiru talijanskog uzora. Slijedi iscrpan prikaz izgradnje velikih i malih arkada te paviljona prema Bolléovim projektima. Osobito su vrijedne rekonstrukcija složenog procesa izgradnje i uloga osoba kojima su pojedini spomenici bili posvećeni, od prvih velikih arkada i paviljona izgrađenih 1879. godine pa do prve male arkade iz 1905. godine i nerealiziranog projekta Dioniza Sunka. Jednaku pozornost posvećuje i stilskom oblikovanju arhitektonskog okvira Mirogoja, ističući Bolléova dosadašnja iskustva i putovanja Njemačkom i Italijom, kao i razloge odabira talijanske neorenesanse, simbola napretka i univerzalnog stila europske kulture. Osim toga, autor se bavi i pozitivnom recepcijom mirogojske arhitekture, a analizom troškova pokopa pokazuje kako je imovinski status građanskih elita bio preduvjet ukopa u arkadama i paviljonima, otkrivajući time jedan od razloga njihove elitizacije.

Minuciozno istraživanje prati i poglavlja o katoličkoj kapeli Krista Kralja, Mrtvačnici i Upravnoj zgradi groblja. Objekti su predstavljeni u ondašnjoj stručnoj literaturi, pravilima projektiranja i korištenja, a uspoređeni su s europskim primjerima, ponajprije talijanskim u slučaju Kapele te bečkim i minhenskim u slučaju Mrtvačnice. Predstavljeni su i oprema građevina, njihova prostorna organizacija i način korištenja, kasnije dogradnje, a razriješene su i nedoumice

oko autorstva Mrtvačnice izvedene prema Melkusovu projektu. Analiza arhitektonskih rješenja dopunjena je podatcima o propisima te društvenim, higijenskim, epidemiološkim i seizmološkim okolnostima, pokazujući kako povijest, oblikovanje i stilsko opredjeljenje predstavljaju odraz društva. U nastavku teksta autor istražuje i uređenje Mirogoja u razdoblju od 1918. godine do danas. Ukazuje i na niz projekata istaknutih arhitekata zaslužnih za prijedloge uređenja groblja i izgradnju novih objekata. Riječ je o autorima poput Cirila Jegliča, Ivana Zemljaka, Ivana Antolića, Marijana Hržića i dr. te o objektima poput Krematorija, Gaja urni, kolumbarijskog zida i prijedloga izgradnje novih arkada.

Nakon poglavljā posvećenih kontekstu i arhitekturi, Damjanović na sljedećih dvjestotinjak stranica donosi najopsežniju obradu mirogojskih nadgrobnih spomenika. Tipologiju grobnica i grobova temelji na mirogojskim povijesnim statutima iz 1878. i 1913. godine, a riječ je o počasnim grobnicama javnoga karaktera, mauzolejima i spomenicima podignutim nad obiteljskim i vlastitim grobovima. Tipovi su predstavljeni u društveno-povijesnim i povijesnoumjetničkim okolnostima te analizom i interpretacijom rada, s naglaskom na izbor stila. Razmatrajući primjere počasnih grobnica, Damjanović se osvrće na fenomen panteona, pokapanja velikana i oblikovanje grobnica kao odraz procesa izgradnje modernih nacija u 19. stoljeću. Pri analizi obiteljskih i vlastitih grobnica posebno se posvećuje tipološkim rješenjima, kiparskim i slikarskim ostvarenjima te njihovim autorima.

Brojni kvalitetni primjeri djela istaknutih hrvatskih kipara, među kojima su Ivan Rendić, Robert Frangeš Mihanović, Ivan Meštrović, Vanja Radauš, Antun Augustinčić, Frano Kršinić, Kosta Angeli Radovani i dr., potvrđuju vrijednost Mirogoja kao svojevrsnog parka skulpture. Uz navedeno, autor se bavi i problematikom vandalizma spomenika od 19. stoljeća do danas.

Budući da je izdavanje ove monografije nastalo na poticaj Srpskoga narodnog vijeća, posljednji dio knjige donosi povijesni pregled staroga pravoslavnoga groblja na Pantovčaku te povijest mirogojskih konfesionalnih odjeljaka i arkada pravoslavnih. Grobnice u pravoslavnom dijelu arkada predstavljene su prema rasporedu u *Knjizi ukopa*, a vrijedan doprinos čine prvi prijepisi natpisa i podataka iz *Knjige* o sahranjenim pojedincima, obiteljima i nadgrobnim spomenicima. Detaljno su predstavljeni eksterijer i interijer dviju kapela: kapele ruske emigrantske zajednice – Voskresenija Hristova te kapele svetih Petra i Pavla, prvoga monumentalnog mauzoleja otvorenog dijela Mirogoja. Poglavlje je upotpunjeno prilozima s popisom znamenitih pravoslavaca pokopanih na Mirogoju.

Zaključni dio knjige posvećen je posljedicama potresa 2020. godine, nakon kojeg su mirogojski arhitektonski okvir i nadgrobni spomenici pretrpjeli znatna oštećenja. Poglavlje donosi Damjanovićev kritički osvrt na stanje (ne)očuvanosti i transformacije Mirogoja prije i poslije potresa u kojem upozorava na potrebu za sustavnom obnovom i zaštitom, uz

prijedloge mjera koje uzimaju u obzir i potrebe korisnika pojedinih grobnih mjesta.

Važnost monografije očituje se i u bogatoj opremi. Tekst prate brojne fotografije, povijesne ilustracije i nacrti iz hrvatskih arhiva i muzeja, ali i veliki broj do sada nedokumentiranih fotografija spomenika te autorske fotografije Dragana Damjanovića nastale u proteklih dvadesetak godina. One ne ilustriraju samo različite vizure mirogojske arhitekture nego dokumentiraju i stupanj očuvanosti spomenika. Također, fotografije snimljene u različitim državama omogućuju komparaciju s međunarodnim rješenjima. Monografija je upotpunjena opsežnom bibliografijom i kazalom imena, čineći je referentnim djelom za buduća istraživanja. Strani se čitatelji s osnovnim sadržajem knjige mogu upoznati zahvaljujući sažetku na engleskom jeziku.

Predstavljena monografija Dragana Damjanovića tako je ključan doprinos poznavanju povijesti, arhitekture i spomenika ovoga monumentalnog djela historicizma Zagreba. Nadovezujući se na dosadašnja istraživanja, Damjanović građu obrađuje dosljedno i temeljito, a u gusto ispisanim retcima, prožetim brojnim informacijama, prepoznaje se iskustvo autora i sposobnost sinteze istraženog materijala. Unutar spomenutoga koncepta knjige autor uspješno analizira brojne druge fenomene grobljanske arhitekture (od skulpture, slikarstva i hortikulture do društvene povijesti osoba povezanih s izgradnjom groblja i pokopanih). Knjiga donosi mnogo novih podataka, korigira dosadašnje atribucije i datacije,

dok komparativni primjeri i interpretacija pridonose novoj valorizaciji nekropole. Razmatrajući Mirogoj u odnosu na kulturu smrti, pogrebne običaje, ekonomske i legislativne okolnosti, knjiga nadilazi strukovnu važnost te će zasigurno zainteresirati širu javnost. ×